

A globális környezet középtávú gazdasági előrejelzése

***Gazdasági növekedés: Középtávú világgazdasági és részben társadalmi
prognózis,
meghatározó növekedési tényezők***

Vitaanyag

2007. január

1. A világgazdaság jelenlegi helyzete

2003 és 2006 között a világgazdaság növekedési üteme rendkívül gyors volt, de 2006. őszétől lassú trendváltás következett be.

Földünk teljes GDP-je 2006-ban, vásárlóerőben mérve mintegy 4,5 %-kal (hivatalos valutaárfolyamokon számítva 3, 8 %-kal) bővült. Az Egyesült Államok növekedési üteme pár tizeddel 3 % felett volt, az EU hosszú évek óta nem látott 2,6-2,8 %-os dinamikát mutatott, s Japán növekedése immár harmadik éve 2,5 és 3 % között alakult. Változatlanul Kína és India a világgazdaság legdinamikusabb jelentős szereplője. Kínában a GDP újra valamivel több mint 10 %-, Indiában több mint 8 %-kal emelkedett. Afrika is névlegesen jó évet zárt: a kontinens jövedelme már harmadik éve közel 5 %kal nőtt, de ez jórészt a nyersanyagok (főleg a szénhidrogének és a fémek) árnövekedésének volt köszönhető. Az arab országok bevétele és ezzel kimutatott nemzeti terméke is gyorsan, 6 %-kal emelkedett. Latin-Amerikát is magával ragadta a világgazdaság lendülete (4,5-5%).

A nemzetközi kereskedelem volumene 9 %-kal nőtt, változatlanul ez a világgazdaság legfontosabb dinamizáló tényezője. Az olaj éves átlagára vagy ötödével volt magasabb, mint egy évvel korábban (de a december végi ár 3-4 %-kal már alacsonyabb volt, mint egy évvel korábban). A teljes nyersanyagárindex decembertől decemberig 27 %-kal emelkedett, a színesfémeké 49 %-kal(!) volt magasabb, mint 1995 végén.

Az Egyesült Államok, az Európai Unió és Japán gazdasági növekedése a 3. negyedévtől kezdődően egyaránt lassulni kezdett (előbbi kettő esetében évre átszámítva már csak 2, Japánban 0,8 %-os növekedés mutatkozott). A trendváltást jelzi az elmúlt két évben magasra szökött nyersanyagárak csökkenése, beleértve a nyersolajét is. Az Egyesült Államokban gyorsan eresztett a korábban felfúvódott ingatlanpiaci luftballon, ami önmagában is jelentősen csökkentette a kimutatott GDP szintjét, s az építőipar szárnyalását is visszafogta. Az ipar is megtorpant, különösen az autógyártók veszteségei emelkedtek, fokozatosan visszafogják termelésüket. Folytatódott a dollár értékvesztése, ami az import drágulása és a külső finanszírozási hajlandóság csökkenése révén is fékezheti a gazdaság növekedési ütemét. Az elmúlt 3-4 évben *Kelet-Közép-Európa* 5,5, a *FÁK* országai 7, *Ázsia* 8-9, a *Közel-Kelet* 6, *Afrika* 5, *Latin-Amerika* 4,5 %-os ütemben szárnyalt.

2. A világgazdaság jövőjét meghatározó tényezők, lehetséges forgatókönyvek, társadalmi kihívások

Az elmúlt időszak világgazdasági fejleményei talán lehetővé teszik a világgazdasági középtávú növekedését, valamivel lassúbb növekedés mellett a konjunktúraciklus meghosszabbításának lehetőségét, de erősítették egy esetleges megtorpanás rizikótényezőit.

2. 1. A világgazdasági fellendülést segítő középtávú fejlemények

Az infláció a magas nyersanyagárak ellenére viszonylag *alacsony* maradt 2006 folyamán. A FED korábbi és az EKB folyamatos kamatemelései fékezték a keresletet és az inflációs nyomást, az egyensúlyi és szerkezeti gondok feszítő erejét. A következő években a *feldolgozott termékek* évi 1,2-1,3%-os áremelkedésére és az *olajár* csökkenésére számítanak a nemzetközi elemzők. Az olajár emelkedés elődleges oka eddig sem a kereslet-kínálat volt, hanem a befektetési és fedezeti alapok érdeklődésre. Ez utóbbiak érdekeltsége rohamosan csökkeni kezdett, ezért 2007-ben jelentősebb olcsóbbodás is elképzelhető. A *többi nyersanyag* ára – az utóbbi 3-4 év drágulása után – mérséklődni kezdett, az IMF szerint évi 5-6 %-os ütemben csökkenni fog a világpiaci áruk. Szerintünk az ennél lényegesen gyorsabb árcsökkenés is valószínű. Ezzel *Magyarország kereskedelmi cserearányai is javulhatnak. A fogyasztói árak a fejlett térségekben – minimális gyorsulással –, évi 2,2%-kal fognak nőni, a fejlődőkben évi 4,5%-kal, ami 1 százalékpontos csökkenést jelent az elmúlt évekhez képest.*

*A világgazdaság középtávú növekedésének és viszonylagos stabilitásának záloga – ez persze nem megnyugtató –, az Egyesült Államok gazdasági egyensúlytalanságának fennmaradása. A tőkebeáramlás az USA irányába – bár az elmúlt hónapokban nőtt a rizikó – a dollár gyengülése ellenére egyelőre biztosítottak látszik. Ez a relatíve magas dollár kamatszintnek,¹ a termelékenység gyors növekedésének, a lassuló, de remélt viszonylagos konjunktúrának, és furcsa módon, a szénhidrogénáraknak köszönhető. A várhatóan még egy ideig 50 \$/barelles olajár megoldani látszik a GDP 6,5 %-át kitevő kereskedelmi- és fizetési mérleghiányának finanszírozását. Az elmúlt két évben ugyanis a kőolajtermelő országok – megnövekedett olajbevételeik folytán – magasan megelőzték Kínát és Japánt az észak-amerikai állampapírok vásárlásában. Változatlanul az összes többi térség is az USA túlfogyasztását finanszírozza, de a legnagyobb szerepet az arab országok olajdollárjai, mellette Kína és Japán amerikai állampapír-vásárlásai játsszák. E két utóbbi ország ugyan nem kívánja növelni külföldi követeléseinek szintjét, de nem is érdekelt az Egyesült Államok, mint exportpiac gazdasági megroppanásában, tehát nem várható hirtelen kivonulásuk az amerikai értékpapírokból. Az elmaradott térségek az adósságaikat törlesztik. Az USA közvetlen befektetések utáni mérlege is pozitív. Mindennek következtében – bár nem kizárt –, *nem túl nagy annak rizikója annak, hogy az USA külső finanszírozhatósága középtávon megbicsaklik.**

Az IMF és más előrejelző intézetek szerint *a világpiaci pénzkínálat kedvező.* 2005-2006 folyamán két évtizedes lassú csökkenési tendencia ellenében a GDP arányában *növekedni kezdtek a beruházások* a fejlett országokban, és az IMF szeptemberi jelentése szerint, ez a tendencia meg is fog erősödni a 2011-ig tartó öt év során. A fejlett országok gazdasági lassulását részben ellensúlyozhatják a felemelkedő, élénk beruházási tevékenységgel jellemezhető ázsiai országok, mindenek előtt Kína és India. A világgazdasági növekedés a beruházások oldaláról biztosítottak tűnik.

A kamatok emelése és a gazdaságban szükséges kiigazítások miatt azonban – bár a termelékenység az IMF szerint továbbra is viszonylag gyorsan emelkedik –, a három

¹ Az amerikai állampapírok kamata jelenleg 5 % körül van, az európai és a kínai kamatok 2-3 %-osak,, Japánban fél %-ot tesznek ki. Ezek történelmileg alacsony kamatok, de a magasabb amerikai szint döntő vonzerőt jelent.

fejlett erőközpont *növekedési üteme mérséklődik* az elmúlt két-három évhez viszonyítva. Feltehetően az Egyesült Államok erőteljesebben lassul, s talán Európa és Japán folytatni tudja exportoffenzíváját. Következésképpen *a három térség növekedési üteme közötti különbség várhatóan mérséklődik a következő években*.

Minden jel szerint az *Egyesült Államok* gazdasági stabilitásától függ a világgazdasági konjunktúra fennmaradása. Úgy tűnik, hogy *vezérszerepe megerősödött*, és ezzel élni is tud: ügyesen alkalmazza a neoklasszikus és keynesi típusú gazdasági regulátorokat, ösztönzőket (policy mix), azokkal a világméretű folyamatokat is befolyásolja, sok tekintetben maga alá rendeli.

Ugyanakkor a *felemelkedő Ázsia* – különösen, ha a következő években a növekedés belső tényezőit helyezi előtérbe –, a világgazdaságnak egyre fontosabb önálló tényezőjévé válhat. Kína és India részaránya a világgazdasági növekedés biztosításában 20 % volt 2006-ban, míg az Egyesült Államoké csak 19 %.

Japán nagy lépéseket tett a felesleges termelőkapacitások, a kétes bankkövetelések állományának leépítése érdekében, és a munkaerőpiacát is „rugalmasabbá” tette. Jelentősek a technológiai beruházások. Az ország exportja újra gyorsan nő, ezen belül az ázsiai, azon belül a kínai piac egyre nagyobb súlyt képvisel.

Európa gazdasági helyzetéről megoszlanak a vélemények. Miközben sokan változatlanul a viszonylag mérsékelt (2006-ban csak ideiglenesen gyorsult) növekedési ütemet, a szerkezeti változások lassúságát, a jóléti állam profitabilitásra gyakorolt kedvezőtlen hatását emlegetik, *megjelentek optimistább értékelések is*. Ezek szerint az USA gyorsabb növekedését az elmúlt időszakban elsősorban a külső hiány nem fenntartható szintje, az ingatlanpiaci boom, és a hazai megtakarítások elapadása nyomán a magas fogyasztói kereslet tette lehetővé. Ezzel szemben az Európai Unió az elmúlt tíz évben gyorsabban csökkentette a munkabér egységköltségét, mint az Egyesült Államok, ezzel növelte versenyképességét. Ennek bizonyítéka, hogy 2000 óta az EU részesedése a világexportban kissé, 17 %-ra emelkedett, miközben az USA súlya 14-ről 10 %-ra csökkent. Az euróövezet az elmúlt 6 évben évi 14 %-kal növelte exportját a felemelkedő országokba, kétszer olyan gyorsan, mint az USA.

2.2. Bizonytalanságok és hatásuk a világgazdaságra a következő években

A fizetési mérleg-egyensúlyi gondok tovább súlyosbodtak. Az USA mérleghiánya² a következő években is elérheti a GDP 6%-át. *Minden egyéb térségnek pozitív a mérlege, amely – gyakorlatilag – az Egyesült Államok túlfogyasztását finanszírozza*. Csak az Európán belüli kelet-európai alrégió kivétel, mely a GDP 5%-ával felérő külső forrást von be a következő években is. Az USA túlfogyasztása nem folytatódhat a végtelenségig. A javulás azonban csak nagyon lassú lesz, hacsak a világgazdasági fejlemények (pl. a szabad tőkének európai piacok felé fordulása, a nemzeti valuta-tartalékokban az euró arányának jelentős növekedése a dollár kárára) nem kényszerítik erre az amerikai kormányzatot. Az sem kizárt, hogy az amerikai kormányzat a dollár további tudatos gyengítését választja. Ezzel inflálja nemzetközi adósságait és egyben exportját ösztönzi. Az IMF szerint azonban a 2007-2010-es időszak átlagában sem javul jelentősen az USA

² A demokraták pozícióinak erősödése a szenátusban és a képviselőházban a háborús politika visszaszorulása felé mutat, ami javíthatja a költségvetés és a külső mérleg helyzetét.

nemzetközi fizetési helyzete. Komolyabb kiigazítás inkább csak a 2008-as elnökválasztás után várható.

Ha belátható időn belül nem kezdődik meg a korrekció – pl. a belső megtakarítás növelése, a kereskedelmi mérleg javítása, a fiskális hiány csökkentése útján – nem kizárt az Egyesült Államok pénzügyi megingása, a tőzsdék értékvesztése, a gazdasági növekedés megakadása, aminek erős világ gazdasági hatásai is lehetnek. A megingás sem az amerikai pénzügyminiszter, sem az IMF nem zárja ki, sőt ennek növekvő rizikóját elismerik. Ha a fizetési és kereskedelmi mérlegek kiegyenlítésének folyamata nemzetközileg nem harmonikusan, nem összehangoltan fog végbemenni, ha egyes országokban aszimmetrikusan zajlik, az is *megingathatja a világ gazdaság egyensúlyi helyzetét*. Zavaros pénzügyi készpénzáramlások, inflációs és kínálati hatások keletkezhetnek, amely a valuták felértékelődésével kombinálódva gazdasági válsághoz vezethetnek. E helyzetben a kilábaláshoz, a profitok biztosításához jelentős kiigazításokra lenne szükség.

A jelenlegi helyzet sajátossága, hogy a szakirodalom kifejezésével élve egyre nagyobb „perverz” *nettó tőkeáramlás zajlik az elmaradottabb térségekből a fejlettebbekbe*, azon belül mindenekelőtt az USA felé, miközben *a fejlett ipari országok fizetési helyzete is differenciált. Nem meglepő, hogy azok a fejlett országok dinamikusabbak, amelyek nettó „forrásbevonók”, és azok növekednek lassabban, melyek nettó tőkeexportőrök.*

Erősödik a protekcionizmus veszélye a globális egyensúlyhiányok és a fejlődő országok konkurenciája miatt. Erősödik a „gazdasági nacionalizmus” veszélye. Ez vonatkozik az USA-ra (ideiglenes védővámok alkalmazása) az euro-atlanti kapcsolatokra (kereskedelmi viták), az európai országok egymással szembeni (a nemzetközi felvásárlásokat nehezítő) lépéseire, a fejlődő országok, elsősorban Kína konkurenciájának visszaszorítására (a szociális dömpingre hivatkozva).

2000 és 2005 között – az évtized eleji recesszió nyomán – a monetáris és a fiskális politika lazult, főleg az Egyesült Államokban, de pl. Franciaországban, Németországban, Olaszországban is. Ezt 2006-ban részben korrigálták (pl. Németország államháztartási mérlege több év után először felel meg a maastrichti kritériumoknak, az USA-ban is 1 százalékponttal, a GDP 2 %-ára csökkent a hiány). Továbbra is nő azonban a fejlett országok állami eladósodottsága, mert a kiadásaik és bevételeik között nőtt a távolság. Az Egyesült Államok kiigazítási politikája – már említettük – 2008-ig várhatóan nem lesz jelentős, a lassan növekvő európai gazdaságokban is csak fokozatos lesz a javulás.

A világpiaci kamatok viszonylagos tökebőség ellenére nőnek. Az elemzők szerint az Európai Központ Bank további kamatemelésre készül, Japánban is várható a negatív reálkamat emelése, s nics kizárva a FED válasza sem. A hat hónapos LIBOR (a 2005. évi 0,7, 2006. évi 2,5 %-ról) 2007-től 3,5 %-ra s esetleg tovább is nő. Ez a helyzet *lényegesen megdrágítja az adósságok törlesztését.*

A reálberuházások profitja – a globalizációs korszak kezdete óta – jóval elmarad a spekulatív befektetések hozamától. Ez a helyzet egy recessziós, de csak lassuló világ gazdaság esetén is a likvid tőkék menekülését okozhatja a reál gazdaság felől a pénzügyi-spekulációs befektetések felé.

A világszerte megingott ingatlanpiac tovább gyengülhet. A *tőzsdemutatók* 2006-ban 15-30 %-kal emelkedtek, jóval túlhaladták ezredfordulós maximumukat, ami ugyancsak *túlértékeltiséget* jelent.

2. 3. A gazdasági növekedés hatótényezői

A gazdasági növekedés bonyolult, soktényezős folyamat. A növekedést meghatározó feltételek, folyamatok különböző kombinációi érvényesülnek a történelmi fejlődéssel, az országok világpiaci pozíciójával összefüggésben. Van néhány statisztikailag is megragadható folyamat, amely jelentős szerepet játszik. Ezek között a magánfogyasztást (a lakossági keresletet), a közületi (állami) fogyasztást, a bruttó tökeképződést (azaz a beruházások növekedését), a termelékenység alakulását, és nem utolsósorban az export húzó hatását szokták leggyakrabban vizsgálni.³ A megfelelő összehasonlítható nemzetközi statisztikák a fejlett országokra állnak rendelkezésre, ezeket vizsgáljuk

Export. Korunkban a gazdasági növekedés egyik legfontosabb motorja a nemzetközi munkamegosztás fejlődése, azaz a külkereskedelmi forgalom növekedése. Az IMF kimutatásai szerint 1998 és 2007 között – az utolsó két évre becsült adatok alapján – a fejlett országok átlagában az exportforgalom több mint kétszer olyan gyorsan nő, mint a GDP (így a rugalmassági mutató értéke 2,0). E mutatószám azonban az USA esetében csak 1,25, az euróövezetben viszont 2,5, Japánban 4,2(!). Tehát a gyorsan növekedő Egyesült Államokban a külgazdaság szerepe nem túl jelentős, míg a majdnem stagnáló Japán esetében az export növekedésének statisztikailag nagy volt a szerepe. Tehát nem lehet mechanikusan, egyértelmű korrelációs kapcsolatokról beszélni! Az export a GDP-nek csak 10-40 százalékát teszi ki a vizsgált térségekben, míg pl. a magánfogyasztás a 2/3-át. Tehát az exportnövekmény és a GDP közötti „áttétel”, „kuplung hatás” gyengébb lehet, mint az említett magánfogyasztás esetében. Óvatosságra intő az is, hogy miközben 10 év átlagában az Európai Unió és Japán exportdinamikája abszolút és relatív értelemben (a gazdasági növekedéshez viszonyítva) is meghaladta az Egyesült Államokét, mégis lényegesen lassabb gazdasági növekedést produkáltak. Bonyolítja a folyamatok megítélését, hogy 2004-től fordulat következett: az USA exportoffenzívát indított, immár hasonlóan gyorsan nőtt a kivitele, mint versenytársaié, amit a gyenge dollárral is ösztönözni próbál. Ennek ellenére a konjunktúrája megakadni látszik.

Magánfogyasztás. A sztereotip megítélés a lakossági fogyasztás növekedési hatásában sem indokolt. Az Egyesült Államokban az említett 10 év átlagában a magánfogyasztás növekedési üteme 0,5 %-kal meghaladta a GDP-ét, tehát a növekedés döntő tényezője volt. (Az más kérdés, hogy mindezt az egyre feszítőbb importtöbblet tette lehetővé.) 2006-ban azonban – az előrejelzések szerint – a magánfogyasztás bővülése az USA-ban már 0,4 %-kal elmaradt a bruttó hazai termék emelkedésétől – s be is következik a gazdasági lassulás. Az euróövezetben és Japánban a 10 éves periódus alatt a lakossági fogyasztás növekedési üteme egyetlen tized százalékkal marad el a GDP-étől. Mivel a magánfogyasztás nemzetgazdasági súlya – mint említettük – magas, erős kapcsolatról beszélhetünk. S van itt még egy érdekes összefüggés, amit itt nem tudunk részletezni: a magánfogyasztáson belül a lakossági bérjövödelmek, a nyugdíjak, egyéb

³ E tényezők egymás által és továbbiak hatása alatt alakulnak. Vizsgálni lehetne pl. a monetáris politika, a fiskális politika, a strukturális politika, a K+F és innovációs tevékenység, az oktatottság, stb., stb. hatását.

ellátások aránya csökken, a tőkejövedelemből származó pedig növekszik. Ez azt mutatja, hogy az utóbbi években gyorsan növekvő befektetői jövedelmek nem válnak automatikusan beruházássá.

Közületi fogyasztás. Az uralkodó gazdaságelmélet és annak árnyalatai a legvilágosabban a közületi fogyasztás alakulásában érhetők tetten. A bemutatott 10 éves periódus alatt az állam magára fordított kiadásainak növekedése az USA-ban 0,8 százalékponttal maradt el a GDP ütemétől, az EU-ban 0,4 %-kal. Japánban azonban – az állami fogyasztásösztönző válságkezelés részeként – egy egész százalékkal gyorsabban bővült az állami kiadás, mint a gazdasági növekedés üteme! Ez a politika azonban korunkban csak korlátozottan lehetett sikeres: lehet, hogy egy nagyobb csődöt megelőztek, de az ország gazdasági növekedése rendkívül lassú volt, akadozott. Ebből a szempontból figyelemre méltó, hogy 2005-től kezdve, amikor a japán gazdaság egésze gyorsabb ütemre kapcsolt, az állami kiadások növekedési üteme a korábbi évekhez képest lassult.

Bruttó tőkeképződés. A kilencvenes években az Amerikai Egyesült Államok kivételével a fejlett országokban a bruttó felhalmozás növekedési üteme lényegesen elmaradt a GDP növekedésétől, Japánban 1998-tól 2004-ig szinte stagnált. Az elégtelen (technológiai) beruházási ütem pedig nyilvánvalóan a lassú gazdasági fejlődés egyik, minden bizonnyal legfontosabb oka volt Európa és Japán esetében. 2005-től kezdtek élénkülni a beruházások e két régióban, ami nyilván megalapozta 2006. évi konjunktúrájukat. (Mindez persze nem jelenti azt, hogy minden beruházás automatikusan javítja a növekedési feltételeket, hiszen a beruházások nem minden esetben hatékonyak.)

Termelékenység. Az alacsony beruházási ráták viszonylag gyors termelékenység-növekedéssel párosultak. A feldolgozóiparra rendelkezésre álló adatok szerint egy évtized alatt az USA-ban évi 4,1, az EU-ban 3,4, Japánban 2,4 %-kal emelkedik. Tehát hosszabb távon nincs olyan nagy különbség az amerikai és az európai termelékenység javulása között, mint a növekedési rátáik között. Ami Európa szempontjából veszélyes volt: ez a különbség észrevehetően növekedett a kilencvenes évek végétől. 2006-tól azonban az USA-ban csökkent a termelékenység növekedése (az IMF szerint 2006: 3,6, 2007: 3,0), de még mindig magasabb, mint az e két évben kb. 2,6 %-os termelékenységjavulást produkáló versenytársainál. A termelékenység alakulása – a tapasztalatok szerint – hosszabb távon a gazdasági növekedés legfontosabb tényezője. A termelékenység emelkedését pedig jelentős mértékben meghatározza a beruházások növekedése és szerkezete. Érdekes, hogy az Egyesült Államok esetében – a jelentős technikai fejlődés ellenére – a termelékenység növekedési üteme a 10 évre számítva megegyezett a beruházásokéval, míg az EU-ban 0,3-, Japánban pedig – a közel stagnáló beruházások bővülését – 2,3 százalékponttal meghaladta. A termelékenység emelkedése egyébként a termelés élőmunka igényének csökkenésével járt.

Összességében: a növekedési tényezők közül az USA esetében a belső piaci fogyasztói és beruházási kereslet, sőt a túlfogyasztás, s nem kevésbé a szárnyaló termelékenység játszott főszerepet a gazdasági növekedésben, de ezek mellett az export bővülése is fontos tényező volt. Az EU-t és Japánt tekintve (az ugyan lassúbb) növekedésben az exportnak és a termelékenység növekedésének volt a legnagyobb szerepe, Európában a beruházások bővülése is fontos hatóerő volt.

Nem lehet egyszer és mindenkorra, minden ország esetében meghatározni a növekedés hajtóerőit. A felsorolt tényezők és egyéb hatások együttesen érvényesülnek. A külgazdasági expanzió feltétele például a versenyképesség fenntartása, ennek a megfelelő beruházási és innovációs tevékenység, ami hosszú távon elképzelhetetlen a munkakultúra, az értéktermelő ember fejlesztése, a hazai fogyasztás bővítése nélkül. Ugyanez „visszafelé”: a termelés és tőke koncentráltságának mai szintjén a gazdasági fejlődés még a legnagyobb országokban sem lehetséges a nemzetközi munkamegosztás fejlesztése nélkül. Az azonban bizonyos, hogy minél kisebb gazdaságról és minél elmaradottabb országról van szó, annál fontosabb az ország jövője szempontjából a külgazdasági kapcsolat (a maga pozitív és negatív hatásaival együtt).

2. 4. Világgazdasági prognózis

Középtáv

Az IMF 2007. évi szeptemberi jelentése szerint a világgazdaság a 2004-2006-os időszak 5 %-os növekedése után 2008 és 2011 között évi 4,8 %-kal bővül. Tehát némi lassulást feltételezett, pedig még nem vehette figyelembe a fejlett térségek valóban lassuló tendenciáját, amely a 3. negyedévtől vált érezhetővé. *A Világgazdasági Kutatóintézet jó esetben 4 % körüli világgazdasági növekedési ütemet tart elképzelhetőnek.*⁴ Azt azonban hozzá kell tenni, hogy a világgazdaság rövid távú megingásának veszélye erősödött, s ha ez bekövetkezne, a világgazdaság bővülése 3 %-ra esne vissza. Az ENSZ-ben azonban a következő két évre egy pesszimista, mondhatnánk katasztrófa forgatókönyv is készült, mely szerint az USA recessziója következtében a világgazdaság csupán 1,5 %-os növekedést mutatna fel.

A nemzetközi kereskedelmi forgalom volumenének dinamizmusa a prognózisok szerint az elmúlt évekéhez képest kissé mérséklődik, a következő évtized elejéig évi 7 % körül lesz. Ez azonban még mindig 1 százalékponttal gyorsabb növekedés, mint ami a kilencvenes években volt jellemző.

Az IMF a *fejlett országokban* a 2,9-os négyéves átlag után 2011-ig 2,7 %-os gazdasági növekedést, ezen belül a triádra 2,5-es átlagot prognosztizál. A Valutaalap világgazdasági jelentésében azonban nem szerepel számszerűen, hogy az egyes fejlett térségekben milyen dinamika várható. A kiigazítási kényszerek miatt az USA növekedési üteme (az utóbbi évek 3,5 %-os értékéhez képest) akár 1,5-2,5 %-ra mérséklődhet 2007-ben, s ha nem lesz ennél nagyobb krach, 2008-tól lassan gyorsíthatja növekedési ütemét. Európa is lassul 2007-ben, az elemzők többsége 1, 8-1,9 %-os növekedést vár, ami 2008-tól talán 2-2,5-ra emelkedhet. Az EU immár 12 új tagországában az eddigi átlagosan 4-5 %-os növekedési ütem folytatódása elég reálisnak tűnik. Japán gazdasági stabilizálása folytatódik, de növekedési üteme feltehetően lassul pár tizedszázalékkal a legutóbbi évekéhez képest, öt év átlagában 2 % körül lesz.

A magyar gazdaság szempontjából kiemelkedő jelentőségű *Németország gazdasága 2007-ben csak 1,4-1,5%-kal bővül, s utána sem lesz sokkal dinamikusabb.*

⁴ A WIFO prognosztikai intézet alapvariánsa szerint 4,5 %-os világgazdasági növekedés várható 2010-ig. A 100 \$/barellis olajár 2007-ben 0,7, utána csak 0,2 %-os csökkenést eredményezne (második scenárió), s ha ehhez még a dollár értékvesztése is járulna (1,5 \$/€), akkor további 0,1 %-kal csökkenne a középtávú ütem (harmadik scenárió). Tehát a magas olajár és az alacsony dollárfolyam önmagában nem jelent nagy rizikót.

Ennek kapcsán azonban azt is figyelembe kell venni, hogy a nemzetgazdaságok és a transznacionális vállalatok teljesítménye közötti diszkrepancia erősödik. Így pl. Németország, Franciaország és Olaszország gyengébb gazdasági növekedése és strukturális gondjai ellenére a gazdaságukat reprezentáló transznacionális vállalatok – tevékenységüket globálissá, világméretűvé fejlesztve – jól teljesítenek. *Tehát a német gazdaság gyenge teljesítményéből önmagában nem következik a magyar exportlehetőségek beszűkülése.*

A fejlődők és felemelkedők növekedési üteme is mérséklődik, az eddigi 7 %-ot is meghaladó átlaguk 2011-ig – az IMF szerint – 6,7 % lesz, ugyanakkor ezen országcsoporthelyezete tovább differenciálódhat. Ázsiában feltehetően 8 % körül lesz a középérték, ezt Kína felfelé húzza, India eléri, a többi térségi országban azonban „csak” 5-5,5%-os lesz a növekedési dinamika. A közel-keleti olajtérsegen és Afrikában 5%-os, Latin-Amerikában 3,7 %-os ütemet valószínűsít az IMF. A szovjet utódállamokban megközelíti a 6 %-ot, Oroszországban azonban ennél kissé mérsékeltebb növekedés várható. Ezek az adatok 0,5-1 százalékponttal alacsonyabbak, mint az elmúlt évek átlagai. A nyersanyagok áresése és a világ gazdasági konjunktúra mérséklődése miatt azonban ezek az értékek még így is túl optimistának tűnnek.

Már középtávon a BRIC országok fokozódó konkurenciájával kell szembesülnie a fejlett országoknak. Brazília a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek terén, Oroszország az energiahordozók piacán, India a humántőke alapú szolgáltatásokban, Kína pedig a feldolgozóiparban válik a piacok lényeges, esetenként akár meghatározó szereplőjévé.

Hosszútáv

A következő évtized világpiaci keresleti és kínálati viszonyaira, ártendenciáira a fejlődő, azon belül a *felemelkedő országok növekvő piaci részesedése* döntő hatással lesz. A felemelkedő országok részesedése a világexportból 1970 óta 20-ról 43 %-ra nőtt,⁵ és ma már a nemzetközi valutatartalékok 70 %-a felett rendelkeznek. Vásárlóerő paritáson jelenleg a globális GDP 50-, valutaárfolyamon számítva a 30 %-át adják a feltörekvő országok. Ezek az arányok 2025-re 65- ill. 35 %-ra fognak nőni. A következő évtized végéig a globális növekedés 27 %-át Kína, 15 %-át az USA, 12 %-át India fogja adni, míg a negyedik helyen álló Brazília már csak a 2,4 %-át! Az Economist szerint, ha fennmarad Kína viszonylag gyors fejlődése, a GDP-je 2025-re az USA akkori össztermékének ötödét, vásárlóerő paritáson a 4/5-ét fogja kitenni. Az EIU szerint azonban Kína már 2020-ra utoléri Amerikát a bruttó nemzeti terméket tekintve, a CEPII tanulmánya szerint viszont még 2050-ben sem (de Indiával együtt, már igen), mert a növekedési ütemeik különbségének radikális csökkenését tételezi fel.

A felemelkedő országok kínálatukkal a késztermékek árát lefelé nyomják, ez a következő évtized során is megkönnyíti az infláció elleni harcot. A felemelkedő országok szerepének növekedése nem csupán olcsó munkaerőt, hanem jelentő mennyiségű *olcsó tőkét* is a világ gazdaság rendelkezésére bocsát: ez a tőkepiacok, a tőzsdék, az ingatlanpiacok (további) felfűvódásához vezethet, ami jelentős rizikótényezőt jelent. Mindez ideig, s feltehetően még néhány évig, ezzel az olcsó pénzzel finanszírozzák az Egyesült Államok külső deficitjét és növekvő adósságállományát. Középtávon és még

⁵ Persze a területükön tevékenykedő transznacionális társaságok szerepe ebben jelentős.

inkább hosszútávon azonban a hitelek bizonyosan drágulni fognak. Például, ha a szénhidrogének stratégiai szerepe és ezzel áraik drasztikusan csökkennének – ez a helyettesítésükre tett erőfeszítések eredményeképpen a következő évtizedben egyáltalán nem elképzelhetetlen –, az amerikai hiány jelenlegi legfontosabb finanszírozói, az arab országok bevételei jelentősen apadnának, ezzel fizetőképességük jelentősen visszaesne...

Összességében, 5-10 éves távlatban, de esetleg korábban is, egy nagyobb világgazdasági kiigazítás elkerülhetetlennek látszik. A világgazdaságban történelmileg páratlan mérleg-egyensúlyhiányok halmozódtak fel, túlfűtöttek a tőkepiacok, jelentősek a felesleges kapacitások. A válság érinteni fogja a termelő (túl)kapacitásokat (autóipar, számítógépek, mobiltelefonok gyártása, háztartási elektronika), a tőzsdeindexeket, a nemzetközi kereskedelmet, jó ha a nemzetközi fizetések rendszere nem lehetetlenül. A The Economist (2006. szept. 16) szerint egy ilyen helyzet a protekcionizmus erősödésével is járhat. A megrázkódtatást talán a felemelkedő országok dinamizmusa mérsékelheti. Ez azonban nem egyértelmű, hiszen mind növekedési, mind exportsikereikben a külföldi tőke, a transznacionális társaságok döntő szerepet játszanak. Válsághelyzetben a külföldi befektetéseiket drasztikusan visszafognák. Nem lehet előre megjósolni, hogy a recesszió milyen mély lesz: *lehet, hogy csak közbülső ciklikus visszaesésről lesz szó, nem lehet kizárni azonban egy súlyosabb válságot sem.*

Az észak-amerikai gazdaság súlyos megingása a szabad tőkét más országok és pénznemek felé terelnék. *A dollár tartalékvaluta szerepe gyengülhet, de nem szűnik meg, az euró súlya pedig nőhet nemzetközi elszámolási és tartalékvalutaként.*

A világgazdaság növekedési dinamikája a 10-es években feltehetően lassulni fog. Az EIU alapszcenárioja szerinte 2011 és 2020 között a globális világgazdasági növekedés 3,3 %-os lesz, az Egyesült Államok 2,8, Európa 2,0, Ázsia 4,5 (ezen belül Japán 0,5(!), Kína 5,1, India 5,5), a Közel-Kelet és Észak-Afrika 3,8, Fekete-Afrika 2,5, Latin-Amerika 3,0 %-os GDP növekedése mellett.⁶ Három további, kevésbé valószínű scenáriót is kidolgoztak. Fékezett globalizáció esetén a világgazdaság növekedési üteme a következő évtizedben 2,4 %-os lenne (EU: 1,2, USA 1,7), elakadt globalizáció esetén csupán 1,3 %-os (EU: 0,1, USA: 0,6), szárnyaló globalizáció esetén viszont 4,5 %-os (EU: 3,3, USA: 3,2).

2.5. Társadalmi kihívások

Ebben a keretben legfeljebb csak szinte felsorolásszerűen utalhatunk a legjelentősebb, világgazdasági háttérű kihívásokra.

Az egyik legnagyobb kihívás, hogy a *munkahelyek számának növekedési üteme* (a technikai fejlődés folytán) *csökken*: az EIU szerint 2010-ig 1,4-, a következő évtized során csak évi 0,8 %-kal fog emelkedni a munkalehetőségek száma. Az új munkahelyek óriási többsége a feltörekvő országokban jön létre. 2005 és 2020 között mintegy 471 millió új munkahely jön létre, ennek 30 %-a Indiában, 14 %-a Kínában, (67 %-a a fejlődő és felemelkedő Ázsiában) lesz, Latin-Amerika 10 %-kal fog részesedni, az USA csak 2,6 %-kal, az európai Unió pedig csupán 1,8 %-kal. A világméretben versenyeztetett *munkabérekre nagy nyomás* fog nehezedni. Mindeközben, a profitábilis termelés és a

⁶ Japán vonatkozásában ez a prognózis alighanem túlságosan az elmúlt másfél évtized folyamatainak foglya. A Világbank hasonló növekedési ütemeket vetít előre, de Kína esetében 7 %-os, japán esetében 1,6 %-os növekedéssel számol 2020-ig.

nemzetközi versenyképesség javítása céljából a fejlettebb országokban továbbra is napirenden marad a *jóléti állam részleges leépítése*. Ráadásul minden bizonnyal nőni fognak az országok között és az országokon belüli, az utóbbi évtizedekben is vágtázva szélesedett jövedelmi-elosztási egyenlőtlenségek.

E kihívásokkal a Világ már ma is szembetalálkozik. A megerősödött migrációs nyomás, a fundamentalista vallási ideológiák erősödése, az elsősorban „a fehérek” ellen irányuló terror fokozódása éppúgy e kedvezőtlen folyamatok következménye, mint például a fejlődő országok fokozott érdekérvényesítési próbálkozása a nemzetközi kereskedelmi tárgyalásokon, vagy a nemzetközi szociális fórum mozgalom erősödése, Latin-Amerika balratolódása.⁷

Világszerte *gyengülőben van a társadalmi kohézió*. A fejlődő országokban rohamosan bomlanak azok a hagyományos társadalmi-vallási struktúrák, amelyek a magára hagyott egyének számára menekülési utat biztosítottak. Japánban a globális verseny kikezdte a vállalati szolidaritás hagyományos értékeit. A fejlett országokban rohamosan gyengülnek a társadalmi szolidaritás mechanizmusai a szociális (nyugdíjbiztosítási és egészségügyi) ellátó rendszerek és az infrastruktúra működtetésében. A társadalmi szolidaritás gyengülése a jövedelemkülönbségek erősödésével párosulva egyes országban zavargásokhoz, extrém erők hatalomra kerüléséhez, polgárháborúkhoz vezethet, erősödhetnek a nemzetközi feszültségek is, ami további háborúkba torkollhatnak.

Az emberiség egyre inkább kénytelen lesz szembe nézni e folyamatokkal. *Két út lehetséges*: vagy a társadalmi demokrácia értelmének bővítésével biztosítják a szociális és gazdasági jogok garanciáinak, ezzel az emberi egyenlőség eszméjének kiterjesztését, s ennek megfelelő társadalmi átalakítások kezdődnek, vagy marad az extrém erők megerősödése (mint az elmúlt években Közép-Kelet-Európában, Németországban, Hollandiában, az Európai parlamentben és másutt), nemzetközileg pedig a (világméretű) hatalmi-katonai viszonyok megerősítése, mely ugyancsak súlyos háborúkhoz vezethet.

3. A külstratégia (rövid-, közép- és hosszú távú) mozgástere

A magyar gazdaságnak *rövidtávon a világgazdaság lassulásával* kell szembesülnie. A maastrichti kritériumok, a konvergencia-program teljesítése, a kiigazítás mellett elvileg az Európai Uniót alacsonyabb növekedési üteme nehezíthetné Magyarország gazdasági teljesítményét. Az EU, vagy akár a számunkra legfontosabb Németország általános gazdasági helyzete és a magyar gazdaság mozgástere között azonban nincs ilyen szoros kapcsolat. A transznacionális vállalatok anyaországuk gazdasági állapotától függetlenül is nagyon jó helyzetben vannak, profithozamaik egyelőre régen nem látott magasságokban járnak. (Persze egy komolyabb világgazdasági válság megingathatja a helyzetüket.) A jelek arra mutatnak, hogy a strukturális kiigazítás és restriktció ellenére a magyar gazdaság 2007. évi fejlődése gyorsabb, lesz a vártnál, amit részben a tőkebeáramlás tesz lehetővé. Ez is arra utal, hogy bár távolról sem függetleníthetjük magunkat a világgazdasági folyamatoktól, különösen, ha azok

⁷ Kofi Annan 2005-ben a Davos-i csúcson azt nyilatkozta, hogy a világban sokat foglalkoznak a migrációval, terrorizmussal, de túl keveset ezek okaival.

drasztikus formában jelentkeznek, de – mint a jelenlegi helyzet is mutatja – *marad mozgástér*.

A világgazdaság rövid és középtávú folyamatai között ki kell emelni, hogy a nyersanyagok árindexe, beleértve a szénhidrogénekét, várhatóan csökkenni fog, *Magyarország kereskedelmi ár-cserearányai a következő években javulnak*. Ezt a tendenciát a 10-es években erősítheti a természetbarát energiák fokozott alkalmazása. Ugyanakkor a következő évtizedben az ázsiai felemelkedő országok késztermékexportja is egyre döntőbb tényezővé válik, ami a késztermékek árára is nyomást gyakorol. Erősebb világpiaci inflációtól aligha kell tartani.

Itt is meg kell említeni, hogy mérsékeltebb, vagy drasztikus formában, *közép- vagy hosszabb távon igen erős világgazdasági kiigazítási-recesszió* következhet be (a fizetési, költségvetési, aránytalanságok, értékpiaci túlfűtöttség és egyes ágazatokban a felesleges kapacitások miatt). Ha ez utóbbi valósulna meg, akár a nemzetközi fizetések is lehetetlenülhetnének. Ez elég erős megrázkódtatást okozna, ugyanakkor – minden rosszban lehet valami jó – esetleg hozadéka is lenne. A kapitalizmus történetében a hatalmas adóssághegyeket többnyire ilyen válsághelyzetekben „írták le”.

Ami a hosszabb távú folyamatokat illeti, a következő évtizedben (pl. az EIU álláspontja szerint) az EU kohéziója nem lesz elég erős ahhoz, hogy szuperhatalmi státuszt szerezzen magának. Mindazonáltal a transzatlanti kapcsolat marad a legfontosabb gazdasági és politikai tényező a világban.

Kiemelt szerepe lesz a magyar gazdaság mozgásterének alakításában annak a következő 10-15 évben, hogy *Ázsia világgazdasági súlya rohamosan nőni fog, szerepe felértékelődik*. Ez a folyamat már erőteljesen hat. Németország pl. 2000-ben a GDP-je 4 %-át kitevő exportot bonyolított a fejlődő és felemelkedő országokba, ez 2006-ra 9-10 %-ra(!) nőtt. Japán vonatkozásában e mutató 3-ról 7-8 % lett. (Ugyanakkor az Egyesült Államok és Nagy-Britanniában 3 %-on stagnált.) Németország mellett az EU több tagországa is gyorsabban növelte áruforgalmát Ázsiával, mint az Unión belül. Egyszerűen nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a világgazdasági növekedés mozdony szerepét egyre inkább Ázsia tölti be a következő 10-15 évben.

Mindez kedvező és kedvezőtlen következményekkel együtt jár. Bizonyos termékek importja olcsóbbá válik, újabb piaci lehetőségek nyílnak a magyar közép-, sőt kisvállalatok számára. Ázsia felemelkedése egyben az ázsiai árudömpinget, a konkurencia erősödését is jelenti. Azt is jelenti, hogy a transznacionális vállalatok egyre inkább Ázsia felé fordulnak, a működő tőke egyre nagyobb hányadát viszik oda. Az ázsiai gazdaság szívóhatása olyan erőnek bizonyulhat, hogy esetleg Európa gazdasági kohézióját is gyengítheti.

4. Ajánlások

Mindebből az következik, hogy nem szabad ölbe tett kézzel nézni – a gazdasági nyitottsága és a külföldi tőke nagy szerepe folytán Magyarország esetében különösen erős – külgazdasági hatásokat. Még ilyen helyzetben is *van mozgástér*. Hatni kell az itt tevékenykedő külföldi vállalatokra, ugyanakkor segíteni kell a hazai tulajdonban lévő vállalkozások bedolgozói szerepét és nemzetközi mozgását. Ezt nálunk sok ország –

például Írország – sokkal hatékonyabban teszi. Ehhez megfelelő intézményrendszerre és persze forrásokra van szükség. *A legjobb külgazdasági, világgazdasági-alkalmazkodási politika tehát a hazai gazdaságpolitika.* A gazdaságpolitikának – beleértve a monetáris politikát – az inflációs várakozások mellett a világpiaci hitelkínálatot, a nemzetközi adósságok finanszírozhatóságát, a megtakarítási rátát és a részvényárfolyamokat, a működő és spekulációs tőke beáramlását, is figyelembe kell vennie. A gazdaságpolitikának a beruházási források terelésével, a kutatások és azokhoz kapcsolódó innovációs folyamatok elősegítésével, a gazdaság számára szükséges magasan kvalifikált munkaerő biztosításával kell az *ország nemzetközi versenyképességét, tőkevonzó képességét növelni.* A gazdaságpolitikának döntő szerepe van az uniós és más nemzetközi források hatékony felhasználásában.

Az un. *modern fejlesztő államnak* is szüksége van *stratégiai megközelítésre.* Ennek keretében kell figyelembe vennie a világgazdaság folyamatait, kihívásait. *Olyan gazdaságpolitikát kell folytatni, amely minimalizálja a világgazdaság kedvezőtlen hatásait, és maximálisan kihasználja lehetőségeit.* A *külügyi apparátusnak* részt kell vennie a gazdaságpolitikai döntéshozatalban, mert a belgazdasági és külgazdasági politika már rég nem választható el egymástól.

A következő évek kihívása a lassuló világgazdaság és főleg egy lehetséges recessziós szakasz, mely akár súlyosabb is lehet. Ilyen helyzetre készülve vész-cselekvési programra van szükség, amelyet tudományos elemzéssel kellene megalapozni.

Mindemellett persze a *külgazdasági és külügyi apparátus nemzetközi tevékenysége* is nagyon fontos szerepet tölthet be. Említhetnénk a *brüsszeli döntéshozatali mechanizmusokban* való részvételt és a forrásokért folyó lobbizást. A külügyi apparátusnak döntő fontossága lesz *az ázsiai kihíváshoz való alkalmazkodásban.* Ázsiában az államoknak még mindig fontos szerepe van a gazdasági koordinációban. Elengedhetetlen a diplomáciai, azon belül a gazdaságdiplomáciai előkészítés a gazdasági kapcsolatok gyors növelése, a kölcsönös áruforgalom és befektetések ösztönzése, a nálunk is működő transznacionális társaságok révén kialakuló háromoldalú együttműködés elősegítése érdekében

Források:

Aglietta, Michel et al.: *Asian Cathup, World Groth and International Capital Fows int he XXIst Century*. Centre d'Études Prospectives et d'Informations Internationales (CEPII) Working Paper 1/2007, 63 o.

Boulin, Olivier-O'Connor, David: The World Economy in 2020. = *OECD Observer* 207. sz. 1997. Aug.-szept., 9-12. o.

Economic and financial indicators. = *The Economist*, 2007. január 6., 81-82. o.

Farkas Péter: *Számok mögött a lényeg. A növekedés motorjai, gátjai, kockázatai: világgazdasági súly- és prioritásbeli eltolódások 1990 óta*. MTA VKI, Budapest, 2004., 33+27 o.

Forssight 2020. *Economic, indutry and corporate trends*. Economic Intelligence Unit, London.(http://newroom.cisco.com./dlls/tln/research_studies/2020foresight/index.html Letöltve: 2007. január 25.)

Konjunktúrajelentés 2006/4. A világgazdaság és a magyar gazdaság helyzete és kilátásai 2006 telén. Kopint-Datorg zrt., Budapest.

A magyar gazdaság világgazdasági környezete 2008-ig. Szerk: Farkas Péter és Inotai András. Budapest, MTA VKI, 2006. Kézirat, 30 o.

The New Titans. A Survey of the World Economy. = *The Economist*, 2006. szeptember 16, melléklet, 34 o.

Sandra, Poncet: *The Long Term Growth Prospects of the World Economy: Horizon 2050*. Centre d'Études Prospectives et d'Informations Internationales (CEPII) Working Paper 16/2006, 83 o.

Simai Mihály: *A világgazdaság fejlődésének kilátásai és a magyar gazdaság 2007-2008*. Budapest, MTA VKI, 2007. január. Kézirat, 5 o.

Schulmeister, Stephan: Weltwirtschaft wächst rascher – hohe Unsicherheit über Erdölpreis und Wechselkurse. Mittelfristige Prognose der Weltwirtschaft bis 2010. *WIFO Monatsberichte* 5/2006, 359-372. o.

World Economic Outlook, Sept. 2006. IMF, New York.